

hláská

ročník XXVI, 2015, č. 2

První badatel českých hradů František Alexander Heber

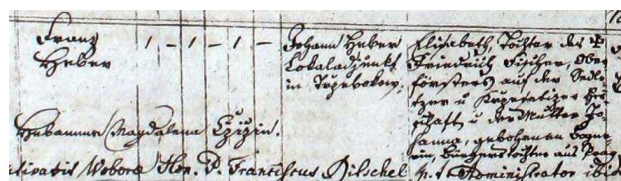
Jiří Slavík

Události roku 1815 vyhlíží v dnešním pohledu nadějně. Začátkem června skončila jednání Vídeňského kongresu a 18. června ukončila bitva u belgického Waterloo Napoleonovo stodenní císařství. Britský vědec Peter Roget vynalezl logaritmické pravítko, ulehčující řadu jednoduchých i složitých výpočtů, jež se pro zbytek 19. století a první tři čtvrtiny 20. století stalo nezbytným nástrojem všech techniků. Čechy se v tom roce vzpamatovávaly z prožitků napoleonských válek a státního krachu. V Rožmitálu pod Třemšínem v dubnu ukončil svůj život učitel a hudební skladatel Jan Jakub Ryba. Dařilo se na poli techniky: v průběhu léta dokončil mechanik Josef Božek svůj parní vůz, aby jej 24. září předvedl ve Stromovce veřejnosti. Pokrok doby se projevil i tím, že 23. listopadu zanikl jeden ze středověkých pořádků: skončilo vybírání mýtného na pražském Karlově mostě.

V průběhu toho roku se narodila řada později proslulých osob, v zahraničí například Otto von Bismarck (1. dubna, pruský a pak německý kancléř), v domácích zemích Beda Dudík (kněz a církevní historik), Josef Ehrenberger (kněz a spisovatel), Jan Perner (projektant a stavitel železnic) či Ludovít Štúr (slovenský politik, spisovatel, jazykovědec, učitel a novinář).¹⁾ Mezi narozené v tom roce patřil i František Heber, jediný syn lokálního adjunkta Jana Hebera z myslivny Třebekov na katastru obce Jarov u Plas v západních Čechách, původem snad lesního z Kasinovic(?) na planském panství. V matrice je zapsán s datem narození 19. července a křtem 20. července jako Franz²⁾ (František), jméno Alexander bylo nejspíše biřmovacím jménem. Jeho rodiče se do Třebekova přistěhovali nepříliš dlouho před Františkovým narozením, zřejmě již se starší sestrou zatím neznámého jména. Matka Alžběta také pocházela z lesnické rodiny; její otec Friedrich Fischer byl nadlesní ze sedlického a křesetického(?) panství, její matka Johanna rozená Bogner však byla dcerou pražského měšťana. František vyrůstal osm let na lesní samotě v blízkosti zřícenin dvora a tvrze Třebekov ve společnosti starší a mladší sestry Marie (nar. 13. srpna 1819).³⁾ Otec zemřel v roce 1823 a osiřelá rodina se odstěhovala do Mýta u Zbiroha k matčiným příbuzným. František zcela osiřel v roce 1833⁴⁾ a po absolvování mýtské školy se učil v plzeňské hlavní škole. Pak se vyučil v Praze kupectví v hokynářském krámu na Koňském trhu u Františky Seifertové, vdovy po kupci Josefu Seifertovi a majitelky

dalšího hokynářství ve Zbirohu. V letech 1836-1837 vystupoval na českém divadle v Praze pod pseudonymem Rebe. Musel tedy umět česky, vždyť pocházel z jazykově českého prostředí severně od Plzně. Vlivem vzdělání však jeho literární dílo vzniklo v německém jazyce, v cestovních záznamnících si ojedinele zapsal i české poznámky. V roce 1839 se Heber přestěhoval do Zbiroha, kde převzal obchod v domě čp. 127 a 28. listopadu 1839 se oženil s dcerou své mistrové Karolinou Seifertovou. Již 1. září 1840 se jim narodil syn Josef Karel František⁵⁾ a 14. října se Heberovi stali kmotry ten den narozeného Františka Kazpera z domu čp. 39.⁶⁾

Františka Alexandra Hebera toho roku 21. června o Božím Těle popálil a zmrzačil na levé ruce výbuch střelného prachu v hmoždíři.⁷⁾ Poranění ruky byla zřejmě natolik rozsáhlá, že Heber rezignoval na vedení kupeckého krámu, přestěhoval se v roce 1841 do Prahy, kde se ubytoval na Novém Městě ve druhém patře domu U černého medvěda čp. 668 ve Školské ulici a začal se věnovat své zálibě ve zkoumání českých hradů.⁸⁾ Od mládí se zajímal o topografii a dějiny Čech, rád cestoval a zachycoval v kresbách zajímavá místa. Neměl kreslířské vzdělání, ale jeho kresby a náčrty vynikají dokumentační hodnotou. Od roku 1840 až do své smrti uskutečnil řadu cest po Čechách i po Moravě, navštěvoval hrady, zámky a tvrze, shledával písemné i obrazové památky a pak výsledky své práce zveřejňoval.⁹⁾ Jeho prvotinou byl článek o hradu Ostrém/Šarfenštejně, vydaný v roce 1837 v časopise *Erinnerungen*, vydávaným litoměřickou firmou Karla Viléma Medaua. V tomto časopise vyšlo v roce 1842 sedm Heberových monografií o severočeských a středočeských hradech, další dvě vyšly v následujícím roce.¹⁰⁾ Roku 1843 začal vycházet první díl monumentální

Zápis křtu F. A. Hebera (SOA Plzeň, SM, římskokatolická fara Planá, kniha č. 10, fol. 53v).

práce Böhmens Burgen, Vesten und Bergschlösser, následovaný každý další rok novým dílem až do roku 1849.¹¹⁾ Vy-dávání soupisového díla bylo pro Medaua zpočátku nejistým podnikem, proto první díl vydal bez autorského honoráře. Ukázalo se však, že o dílo je zájem a již v roce 1844 vyšel dotisk a v roce 1860 druhé vydání I. dílu. Heber původně plánoval sepsat práci o šesti dílech, ukázalo se však, že rozsah bude muset být výrazně větší. V roce 1849 ze sedmého dílu vyšlo jen sedm z deseti plánovaných sešitů, posmrtně doplněných v roce 1851 o sešit osmý s 22 obrázky hradů bez textů, doprovázených stostránkovou statí Gustava Thormonda Legise (Antonína Augusta Glückseliga) o pražském Vyšehradě.¹²⁾ Dílo měl dokončit Antonín Vánkomil Maloch, ale brzy od dokončení ustoupil. Vydaných sedm svazků Heberových Českých hradů tak bohužel zůstalo nikdy nedokončeným torzem nejméně desetisvazkového záměru. Mezi-tím v roce 1848 začal Heber u Medaua vydávat podobné dílo o padesáti moravských hradech. Součástí prvního svazku bylo i 16 vyobrazení.¹³⁾ Samostatně vyšly Heberovy práce o hradech Hrubá Skála a Bezděz. Druhá vycházela až do počátku 20. století v opakovaných vydáních, německy nejméně devětkrát a česky nejméně pětkrát.

První tři díly Hradů připravil autor takřka bez historické kritiky, kvalita díla se postupně zvyšovala díky prohlubující se vědecké znalosti a zkušenosti, kritice a pomoci přátel.¹⁴⁾ Heber využíval všechny dostupné historické prameny včetně ikonografie, jako první začal z popudu A. V. Malocha používat zemské desky, zaměřoval hrady a tvrze, pracoval i s mapami stabilního katastru. Přímou v terénu využíval pomocí místní inteligence. Do sedmi svazků knihy pojal 586 hradů a tvrzí, z nichž 216 je zachyceno na 358 vyobrazeních. Kniha byla strukturována podle práce Friedricha Gottschalcka Die Ritterburgen und Bergschlösser Deutschlands, zahrnujícím v každém díle objekty ze všech německých zemí, takže i zájemce o menší územní celky měl postupně koupit všechny díly celku. Heber publikoval jednotlivé hrady tak, jak je měl zpracované. Ke kapitole o větším hradu, doprovázeném vyobrazením, se připojovaly texty o dalších menších objektech v okolí. Každou kapitolu uvozovala báseň, po ní následoval barvitý popis okolní přírody, topograficky popis polohy sídla, pak pokračoval popisem vlastní stavby či jejích pozůstatků. Závěr byl věnován dějinám objektu a zachycení pověstí z hradu i z okolí.¹⁵⁾ Tato vyobrazení mají spolu s popisy stavu hradů vysokou dokumentární hodnotu. Přímou od Hebera pocházelo asi 240 tužkových předloh,¹⁶⁾ další pocházely z jeho sbírky¹⁷⁾ od přátel a zaměstnanců Medauova závodu. Mezi autory předloh nalezneme Josefa Malocha, Emanuela Kutscheru, Františka Šíru a Karla Würbse. Součástí knihy tvořily mapy jednotlivých krajů Čech s vyznačením panských sídel a erbovní tabule.

Heber si trvalým pracovním vypětím bez ohledu na prodělaný zápal plic z jedné z výzkumných cest podlomil zdraví. Projevila se u něj plicní tuberkulóza a na průzkumné cestě po východních Čechách v roce 1849 došlo v Náchodě k fatálnímu zhoršení nemoci. Heber se ubytoval v Bauerově hostinci na západní straně náhodského náměstí (dnes čp. 66, hotel U města Prahy). Ještě 3. června nakreslil náhodský zámek, záhy jej postihlo chrlení krve, musel ulehnout a 29. července zde zemřel. Zůstala po něm vdova s devítiletým synem Josefem. O dva dny později 31. července jej náhodský děkan, vlastenecký a pokrokový kněz Josef Regner pochoval do hrobu náhodských kněží u jižní strany

Rodiště F. A. Hebera – hájovna Třebekov u Jarova, okr. Plzeň-sever (foto P. Mikota 2014).

presbytáře hřbitovního kostela sv. Jana Křtitele ve Starém Městě u Náchoda. Regner pak podporoval Heberovu vdovu, která se provdala za malíře a fotografa Josefa Malocha, bratra výše zmíněného Antonína Vánkomila Malocha. Josef Maloch pak při návštěvě Heberova hrobu pořídil Regnerovu fotografii. Hrob byl snad označen deskou, její text měl koncipovat František Palacký.¹⁸⁾ Deska však před rokem 1910 zmizela.¹⁹⁾ Mezitím Náchodští v roce 1871 uspořádali sbírku na zřízení Heberova pomníku. Již zhotovený pomník podle návrhu sochaře a profesora modelování na pražské vysoké škole technické Tomáše Seidana však nebyl zaplacen a k jeho osazení nedošlo.²⁰⁾ Dnešní deska nad zaniklým hrobem byla v roce 1958 pořízena podle návrhu významného památkáře Ing. arch. Břetislava Štorma.²¹⁾

Sedmý díl Burgen byl uzavřen po dvou letech odlišně koncipovaným stostránkovým heslem německy uvažujícího historika Glückseliga a doplněn připravenými rytinami hradů bez odpovídajících textů. Slibované další díly již nevyšly. Na Heberovo dílo navázal až důkladný historik August Sedláček svým monumentálním patnáctisvazkovým dílem Hrad, zámek a tvrze království českého.²²⁾ Heberova pozůstalost byla rozdělena a její zbytky se dnes nalézají na různých místech. Písemnosti převzal profesor A. V. Maloch, který měl pokračovat v Heberově díle. Po Malochově úmrtí z ní část získal August Sedláček, zbytek odkoupil majitel velkostatku Rychnov nad Kněžnou hrabě Zdeněk I. Kolowrat-Krakowský-Liebsteinský. Předlohy kresby pro rytiny Hradů odkoupilo dnešní Muzeum hlavního města Prahy, část byla zřejmě rozptýlena a zbytek pozůstalosti se s Malochovými písemnostmi dostal do sbírek Národního muzea.²³⁾ Jedna z ryteckých předloh neznámým způsobem doputovala do sbírky Národní galerie.²⁴⁾

Život a dílo Františka Alexandra Hebera popsali Ivana Bukačová a Josef Miler v roce 1985.²⁵⁾ Oba autoři shrnuli dosavadní znalosti, zhotovili soupis jeho 20 vydaných prací, literaturu o něm i přehled všech 361 rytin zmíněné knihy. S řadou nových informací o Heberovi a jeho díle, předchůdcích i pokračovatelích bylo možné se seznámit během roku 1999 při příležitosti připomínek 150. výročí jeho úmrtí. Při té příležitosti se podařilo vypátrat i jeho portrét.²⁶⁾

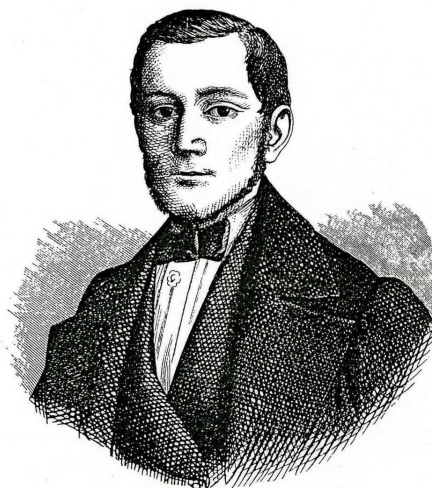
Ve dnech 19. – 21. května 1999 proběhl v Mariánské Týnici seminář Romatická castellologie 19. století – západočeské hrady, 23. září se uskutečnil v Náchodě seminář František Alexander Heber a zkoumání hradů českého státu. Na obě akce navazovaly výstavy. Mariánskotýnická trvala od 15. dubna do 23. května 1999²⁷⁾ a byla následně přenesena do Bavorska. Náhodská výstava se pod názvem František

Alexander Heber a zkoumání hradů českého státu uskutečnila 24. září – 30. října 1999 a byl k ní v několika desítkách kopií vydán stejnojmenný katalog.²⁸⁾ V následujícím roce byl publikován překlad části Heberova díla.²⁹⁾ V roce 2004 vznikl inventář rychnovské části Heberovy pozůstalosti.³⁰⁾ V roce 2002 začal vycházet český překlad díla Böhmens Burgen, nově uspořádaný po územních celcích a s modernizovanými odkazy na prameny (zejména Desky zemské).³¹⁾ Dosud však nevyšel ani ohlašovaný překlad Mährens Burgen.

Heberovo dílo, ač nedokončené, se stalo důležitým mezníkem pro průzkum našich panských sídel. Po třiceti letech začaly vycházet Hrad, zámky a tvrze Království českého od mladého historika Augusta Sedláčka, které se podařilo dotáhnout do závěru, 15. díl vyšel až po smrti tohoto důkladného badatele. Vzděláním i duší historik Sedláček se musel spolehnout na obrazový doprovod vytvořený jinými, v průběhu doby do díla pronikly i moderní způsoby dokumentace (fotografie), odpadly romantizující popisy přírody a také počet zapsaných pověstí byl silně zredukován. Sedláček však od Hebera převzal způsob práce – za heslem významného panského sídla vylíčil dějiny a podobu drobnějších panských sídel. Bohužel se Sedláček omezil na území tehdejšího Českého království a tak důkladné zpracování dějin hradů v územích, oddělených od Čech v průběhu pozdního středověku a novověku budeme ještě nějakou dobu postrádat.

Letošní připomínkové akce k 200. výročí narození Františka Alexandra Hebera se soustředí na zřízení naučné stezky se zastavením u Třebekovské hájovny a připomenutím tamního rodáka, a také kapitolou o jubilantovi v publikaci o Jarově. V plánu je zřízení stálé expozice o F. A. Heberovi z jarovské školy. Ve východních Čechách se v Náchodě 2. srpna ve 14 hodin uskuteční vzpomínkový akt u Heberova hrobu na staroměstském hřbitově.

Poznámky: 1) <http://cs.wikipedia.org/wiki/1815>. Vyhledáno 21. února 2015. 2) Bukačová, I.: Hrad a tvrze Rokycanska v díle Františka Alexandra Hebera. In: Sborník Muzea Dr. Bohuslava Horáka. Rokycany, suppl. Historie 8/2000, s. 6 a 10 (pozn. 2). Digitalizovaná matrika je přístupná na internetové adrese: <http://www.portafontium.cz/iipimage/30067044>. Zápis o Heberově křtu se nachází na fol. 53v. 3) <http://www.portafontium.cz/iipimage/30067044>, fol. 57a. Jako kmotr obou dětí je uveden Johan Svoboda, oberförster v Plasech. 4) Úmrtí otce ani matky se zatím nepodařilo dohledat. Záznamy o otcově úmrtí byly hledány v úmrtních matrikách pro Jarov a Plasy, úmrtí matky v matrice pro Mýto. Stejně tak se nepodařilo dohledat žádné údaje o Heberově starší sestře. Není tedy jasné, odkud Heberovi do Třebekova přišli. 5) Křtiny proběhly 3. září, kmotry byli Karel Langer a jeho manželka Josefa. <http://www.portafontium.cz/iipimage/30070459>, fol. 4. 6) Tamtéž, fol. 5. 7) Domečka, L.: Fr. Alex. Heber, spisovatel „Hradů, tvrzí a zámků na vrších v Čechách“ a jeho skon v Náchodě, Od kladského pomezí 11/1933-1934, s. 74-76.

FRANZ ALEXANDER HEBER,

geb. 19. Juli 1815, gest. 29. Juli 1849.

8) Bukačová, I.: Úvodní část. In: Heber, F. A.: České hrad, zámky a tvrze, Západní Čechy. Praha 2002, obr. na s. 33 a s. 10. 9) Podle předmluvy v 1. díle Böhmens Burgen. 10) Bukačová, I. – Miler, J.: František Alexander Heber. In: Ročenka Klubu Augusta Sedláčka 1985. Plzeň 1985, s. 10-25. O vydavateli časopisu Erinnerungen an merkwürdige Gegenstände und Begebenheiten verbunden mit Novellen, Sagen und Geschichten, nebst beigefügten Tableaux, Steintichen, Karten, Planen und Musikalien více v textové části katalogu: Karel Vilém Medau 1791-1866, Litoměřice 1998. 11) Heber, F. A.: Böhmens Burgen, Vesten und Bergschlösser. Prag 1843-1849. 12) Citace v pozn. 8, s. 37. 13) Heber, F. A.: Mährens Burgen und ihre Sagen. Prag 1848. 14) Patřili k nim zemský historio- graf František Palacký, archeolog Ferdinand Břetislav Mikovec, profesoři V. A.

Svoboda, Antonín Vánkomil Maloch, inženýr Karel Brantl, kreslíř a rytec Josef Maloch, úředník a archeolog Mořic Lüßner a další. 15) Citace v pozn. 8., s. 19-20. Citace v pozn. 10, s. 6. 16) Soubor asi osmdesáti předloh, z části nereprodukovaných se dochoval dodnes. 17) Soubor kreseb Karla Brantla dedikovaný Heberovi, dnes uložený v pozůstalosti Augusta Sedláčka v Historickém ústavu Akademie věd ČR, v Heberově pozůstalosti v knihovně kolowratského zámku v Rychnově nad Kněžnou dochovaný seznam a kresba šumavského hradu Vítkův Kámen dokládají existenci nevelkého souboru kreseb M. Falty. 18) Citace v pozn. 7; Martínek, J.: František Alexander Heber (K smrti českého archeologa v Náchodě r. 1849), Od kladského pomezí 12/1934-1935, č. 5-6 a 7-8, s. 39-40 a 50-57. 19) Wirth, Z.: Soupis památek historických a uměleckých v Království českém XXXIV, Politický okres Náchodský. Praha 1910, s. 182. 20) Čížek, J.: Náchod a František Alexander Heber. Text pro nevydaný Sborník k heberovskému výročí 1999; Hladký, L. – Sádlo, V.: Denní záznamy (diáře) Jana Karla Hraše z let 1871 a 1872, Náchodsko od minulosti k dnešku 5, Náchod 2007, s. 308. 21) Štm (Štorm, B.): Vzpomínka na F. A. Hebera, Zprávy památkové péče 18/1958, s. 126. Autorství návrhu potvrdil Štormův syn Vojtěch Štorm 18. prosince 2007 na semináři o životě a díle Ing. arch. Břetislava Štorma. 22) Sedláček, A.: Hrad, zámky a tvrze Království českého I - XV, Praha 1882-1927, reprinty 1928-1936 a 1993-1998. 23) Historický ústav Akademie věd (Pozůstalost A. Sedláčka); Knihovna zámku Kolowratů Rychnov nad Kněžnou; Muzeum hlavního města Prahy; Archiv Národního muzea v Praze. 24) Slavík, J.: Heberova kresba ve sbírkách Národní galerie? In: Castellologica bohemia 10. Praha 2006, s. 405-408. 25) Citace v pozn. 10, s. 5-24. 26) Slavík, J.: František Alexander Heber, první badatel českých hradů, Hláska, Zpravodaj KAS X/1999, č. 3, s. 35; Slavík, J.: Heberovský seminář, výstavy a pietní akt, Hláska, Zpravodaj KAS X/1999, č. 3, s. 43; Slavík, J.: Pobočka Hradec Králové, Hláska, Zpravodaj KAS, X/1999, č. 4, s. 64; Slavík, J.: Včera uplynulo sto padesát let od úmrtí Františka A. Hebera, MF Dnes 30. 7. 1999, Z východních Čech, s. 3; Slavík, J.: 150. výročí úmrtí Františka Alexandra Hebera, Zprávy památkové péče

60/2000, č. 1, s. 18-19; Světlík, J.: František Alexander Heber a zkoumání hradů českého státu, Hláska, Zpravodaj KAS XI/2000, č. 1, s. 12-13; Hladký, L.: Oprava, Hláska, Zpravodaj KAS XI/2000, č. 2, s. 27-28; Slavík, J.: Podoba F. A. Hebera, Hláska, Zpravodaj KAS XI/2000, č. 2, s. 29; Monhartova, A.: 190. výročí narození F. A. Hebera, Hláska, Zpravodaj KAS XVI/2005, č. 3, s. 44; Slavík, J.: F. A. Heber, Hláska, Zpravodaj KAS XX/2009, č. 2, s. 28. **27)** Katalog Západočeské hrady v díle F. A. Hebera, grafické dílo významného představitele romantického proudu české vlastenecké historie 1. poloviny 19. století, 15. 4. – 23. 5. 1999, Muzeum a galerie severního Plzeňska Mariánská Týnice. **28)** Čížek, J. – Hladký, L. – Slavík, J.: František Alexander Heber a zkoumání hradů českého státu, katalog výstavy 24. září – 30. října 1999 ve Výstavní síni Okresního muzea

v Náchodě, Náchod 1999. **29)** Citace v pozn. 2. **30)** Buroň, M.: Inventář pozůstalosti F. A. Hebera, Bakalářská práce, Filozofická fakulta Univerzity Hradec Králové 2004. **31)** Heber, F. A.: České hrady, zámky a tvrze 1. díl, Západočeský. Praha 2002 (přeložila, úvodní studií a poznámkovým aparátem opatřila Irena Bukačová; latinské texty přeložil Karel Beránek, verše přeložila Vlasta Tafelová; s dotiskem z r. 2007); 2. díl, Severní Čechy. Praha 2006 (přeložila Irena Bukačová, lat. texty Karel Beránek a Martin Svatoš, verše Vlasta Tafelová); 3. díl, Jižní Čechy. Praha 2008 (přeložili Anna Nováková a Jindřich Buben, latinské texty přeložil Karel Beránek, verše Vlasta Tafelová); 4. díl, Střední Čechy. Praha 2012 (přeložili Vratislav Slezák a Jiří Ohlídál; latinské texty přeložil Bořek Neškudla a Jiří Ohlídál). Revizi odkazů na prameny provedl ve všech dílech Jiří Úlovec.

Tvrz Kunemil

Jiří Synek

Ves Kunemil leží 4,5 km severně od Světlé nad Sázavou (okr. Havlíčkův Brod). Historii lokality, takřka shodnou s A. Sedláčkem¹⁾ a popis dnešní situace naprosto přesně publikoval kolektiv autorů v roce 1989:²⁾ Ves Kunemil se poprvé připomíná roku 1365, kdy ji vlastnil Ješek z Kunemile. Přídomek z Kunemile však již od roku 1310 užíval rytíř Hereš a v letech 1310 až 1348 Ota z Kunemile, pak v letech 1360-1369 jeho již zmíněný syn Ješek, v letech 1396-1440 Bolech ze Zdislavic a roku 1450 jeho syn téhož jména.

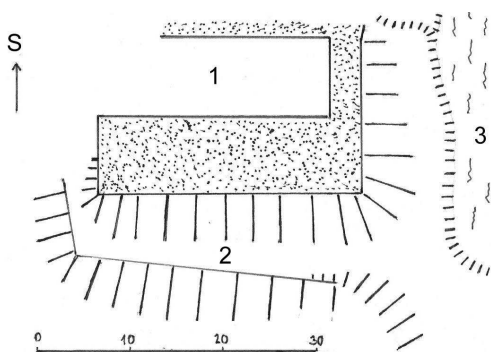
Kunemil s vesnicemi Horní a Dolní Dlužiny a Chrtůček získal koncem 15. století Bohuslav Leskovec sňatkem se Zdinou, dcerou Bolecha ze Zdislavic. Bohuslavovi starší synové Arnošt a Bohuchval prodali roku 1520 statek městu Čáslavi a při tomto prodeji se poprvé výslovně připomíná kunemilská tvrz. Ves Kunemil s tvrzí zůstala v majetku

města do roku 1547, kdy mu byla pro účast na protihabsburském odboji konfiskována a roku 1550 prodána Trčkům, kteří ji připojili ke svému lipnickému a roku 1561 světel-skému panství.

Kunemilská tvrz zanikla asi již za městské vlády, neboť v registru důchodů světelského panství z roku 1591 je uváděna již jako pustá. Stávala v intravilánu vsi těsně u západního břehu dolního rybníka na okrouhlém ostrohu, který se

Kunemil – domek s tvrziště (foto J. Synek)..

Kunemil – plán dochované části tvrziště. **1** – areál domku, **2** – pozůstatek příkopu, **3** – rybník (kresba J. Synek).

Letecký snímek tvrziště (uprostřed – <http://www.mapy.cz>).

dosud vypíná 2 m nad jeho hladinou. Dnes stojí na bývalém tvrzišti obytný přízemní dům čp. 3 se zahrádkou a toto místo je stále označováno tradičním názvem Na parkánu.

Tvrz bývala z jihu, severu a západu chráněna příkopem, napájeným vodou z rybníka, nyní již jen nepatrně znatelným jižně od ostrohu, kudy vede stezka přes hráz rybníka do vsi. Z ostatních dvou stran byl příkop v minulosti zavezen a postaveny na něm hospodářské budovy³⁾

Areál tvrze je dobře patrný i na nynější letecké mapě. Tvrz Kunemil tak můžeme přiřadit do seznamu dalších, ještě zcela nezaniklých objektů.

Poznámky: **1)** Sedláček, A.: Hrady zámky a tvrze Království českého XII. Praha 1900, s. 287. **2)** Kolektiv: Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku VI. Praha 1989, s. 238. **3)** Citace v pozn. 2.

Opevnění Lefkády

Petr Mikota

Ostrov Lefkáda je součástí Jónského souostroví na západním pobřeží Řecka. Leží tak těsně u pobřeží, že je s ním spojen mostem. Právě tato poloha byla určující při ochraně ostrova. V raném středověku byla Lefkáda součástí Byzantské říše. Po dobytí Konstantinopole křižáky roku 1204 došlo v této oblasti k rozpadu moci a ostrov trpěl útoky pirátů a různých dobyvatelů. Od roku 1479 do roku 1684 byl v držení osmanské říše. Poté byl dobyt Benáťany. Po rozpadu Benátské říše se po krátkém období francouzské

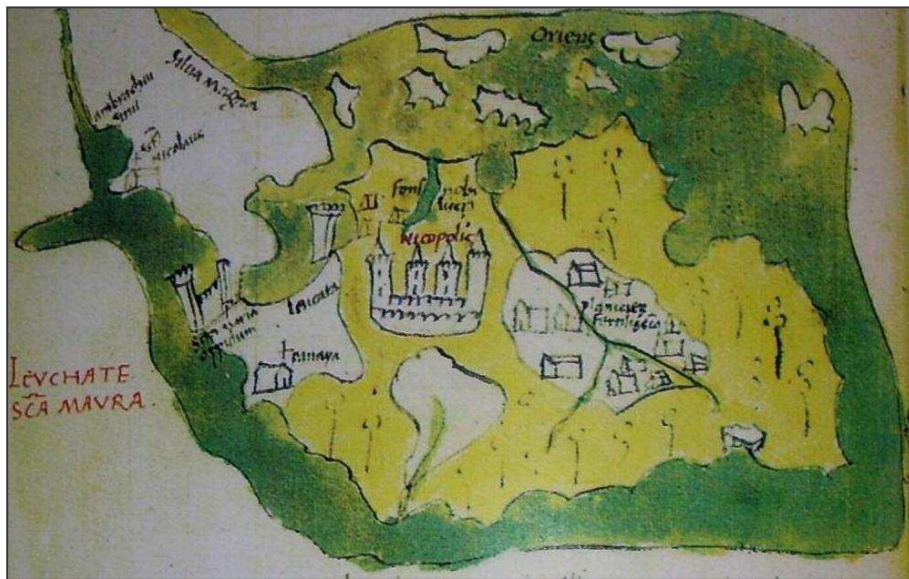
Maura a v jejím okolí. Tento přechod od antického města polis ke středověkému opevnění – castrum probíhal obdobně v celém Středomoří od rozpadu západořímské říše. Po vědomost o opevnění ovšem zůstala. Na známé Buondelmontiho mapě z počátku 15. století je schematiky znázorněna pevnost St. Maura. Východně od ní, ve vnitrozemí, je namalována značka pevnostní hradby se čtyřmi věžemi. Popiska hlásá: „Nicopolis“.⁴⁾ Město Nicopolis ovšem leželo cca 20 km severně poblíž Prevezy. Autor mapy to zřejmě

spletl. Znamená to ale, že v této době byly zbytky města ještě výrazné. I na mapě z roku 1835 jsou v tomto prostoru ještě zobrazené hradby a valy.

Po dobytí Konstantinopole křižáky vzniklo v západní části Byzantské říše několik malých států. Vlády na Jónských ostrovech se zmocnil italský rod Orsini. Robert Orsini byl pánem na Kefalonii a Zakynthosu. Sňatkem svého syna Giovaniho s dcerou epirského despoty získali Orsiniové roku 1293 Lefkádu věnem. Giovanni Orsini získal povolení ke stavbě hradu. Roku 1331 získali Lefkádu anjouovští rytíři pod vedením Waltra II. z Brienne. Hrad byl nazván Saint Maura, údajně podle místa v jejich domovině ve Francii (zasvěcení St. Maura je ale známé i na jiných

místech na Jónských ostrovech).⁵⁾ Opevnění hradu poskytlo postupně útočiště celému městu. Původní starověké město už bylo v té době nehájitelné a zbytečně velké.

Roku 1479 dobyli Lefkádu Turci. Z kostela se stala mešita. Turci se zde hodlali usadit na trvalo, a nechali postavit akvadukt s 360 oblouky o délce tři kilometry.⁶⁾ Přiváděl vodu z původních pramenů, které sloužily již starověkému Nericu. Opevnění starého hradu bylo přestavěno pro použití děl. Roku 1684 byla pevnost dobyta benátským vojevůdcem Francescem Morosinim a stala se součástí

Detail ostrova Lefkáda z Buondelmontiho mapy z roku 1420.

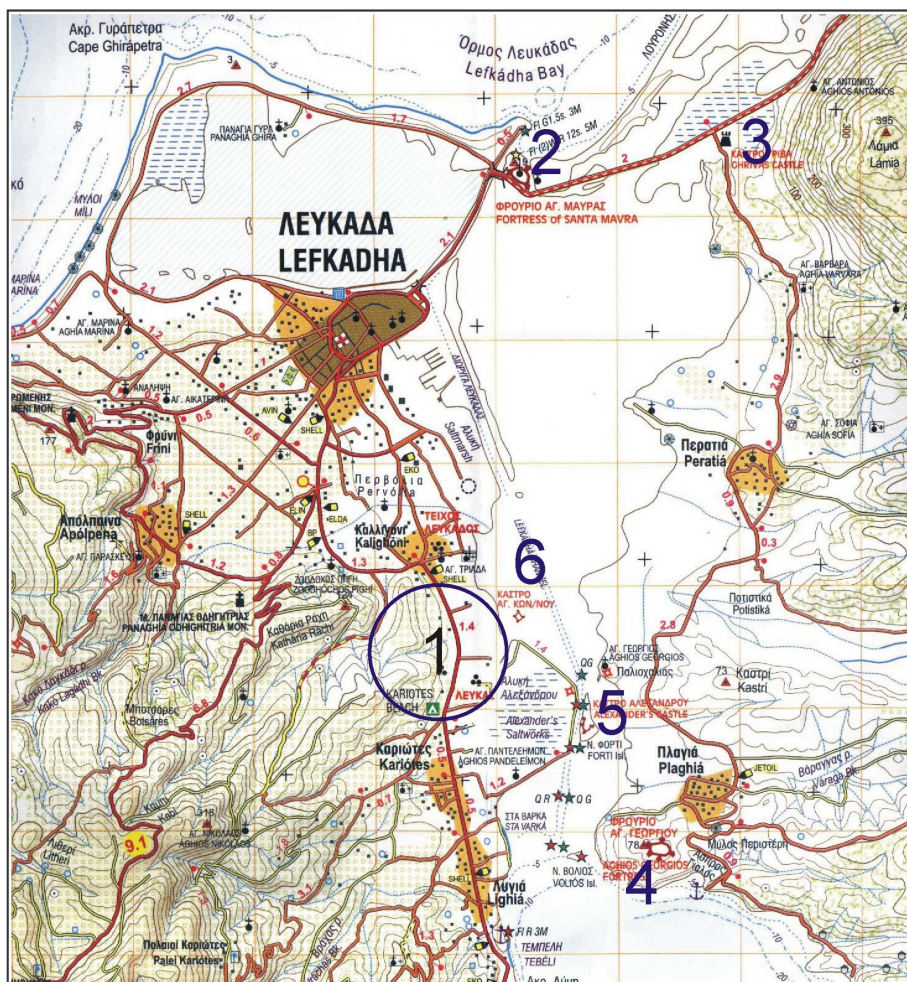
a ruské správy stal britským protektorátem jako součást Sedmiostrovního státu – Septimania. Roku 1864 byly ostrovy spojeny s Řeckem.¹⁾

Pevnosti na ostrově se ve všech obdobích historie stávaly v prostoru poblíž šíje spojující ho s pevninou. Ve starověku zde vzniklo město Nericus. Bylo rozloženo na úbočí hor jižně od dnešního města. Mohutné hradby v délce cca 2 km se táhly od pobřeží až na vrchol hřebene.²⁾ Ještě dnes jsou na kopci patrné zbytky kyklopského zdiva o výšce až 3 m. Většina jich však byla rozvezena a použita částečně jako stavební materiál. Počátkem 20. století se zde nacházely zbytky vodovodu, vodních rezervoárů a divadla. Významné zbytky byly ještě v nedávné době k vidění na severní straně bývalého opevnění v místě hlavní silnice. Bohužel byly odstraněny v souvislosti s rozšířením silnice a výstavbou supermarketu. Dnes na ně upozorňuje pouze informační tabule. Hradby dosahovaly až k pobřeží. Přístav byl dobře chráněn, protože ležel v mělkém zálivu mezi ostrovem a pevninou. Dnes tu nenajdeme žádné pozůstatky s výjimkou pár kamenných bloků. Materiál se odtud odvážel jistě snáze než z hor. U silnice nás upozorní tabulka na pár antických nálezu umístěných v zahradě jednoho domu.³⁾

Město bylo osídleno i v byzantském období. Teprve ve 13. století bylo opuštěno a nové město – ovšem nesrovnatelně menších rozměrů – vzniklo jako součást pevnosti St.

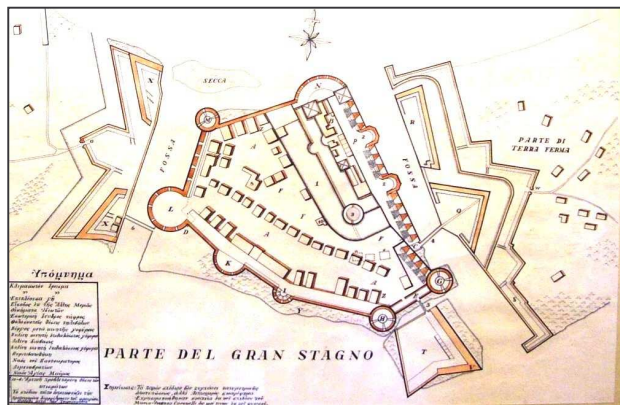

Hradby starověkého Nericusu.

Vývoj opevnění na ostrově Lefkáda a na přilehlé pevnině. Šipky označují postupný přenos sídelní funkce. 1 – antické město Nericus, 2 – hrad St. Maura, 3 – současné město, 4 – Grivas, 5 – St. George, 6 – Alexander, 7 – Konstantin.

benátských držav. Obléhání je zdokumentováno na rytině, ze které vidíme, že pevnost byla ostřelována mohutnou flotilou několika desítek lodí uspořádanou do půlkruhu. Palba byla vedena i z obou předmostí.⁷⁾ Morosini přenesl hlavní město do místa původní vesnice Lefkas, kde se nalézá dosud. Sledoval tím jednak možnost jeho rozvoje a jednak posílení obranyschopnosti pevnosti, která se stala výlučně vojenským objektem. Na vyobrazení z roku 1716 je vidět 3 válcové věže a 4 polokruhové bašty. Podle plánu

Pevnost St. Maura v roce 1716.

z roku 1685 bylo na baštách místo pro 38 děl. Čelní stranu pevnosti (od ostrova) bránila hradba s postavením pro 14 děl. Při srovnání s vyobrazením z roku 1571 vidíme, že opevnění vlastní pevnosti se nezměnilo a pochází nejspíš už z období osmanské vlády. Zmodernizovány byly jen bastiony na obou předmostích. Hlavní církevní stavba St. Maura se opět stala ortodoxním kostelem a byl postaven další kostel pro katolíky zasvěcený Kristu Pantokratorovi. I když byla pevnost modernizována, nezabránilo to jejímu dobytí Turky roku 1713. Ti ji potom drželi celý rok, než byli opět vytlačeni Benáťčany. Původní hrad musíme hledat v prostoru jihozápadní části, která se na mapě z roku 1685 nazývá Castello.⁸⁾

Další pevnosti se začaly stavět podél kanálu oddávajícího Lefkádu od pobřeží. Bylo to vyvoláno nejspíše nutností nepřipustit dělostřelecké obléhání z lodí plujících průlivem. Strategický význam úžiny vzrostl koncem 18. století. Po rozpadu benátského panství se na Lefkádě střídala vláda různých velmocí – Anglie, Francie a Ruska. Na pevnině v té době vládl Ali Paša Janinský. Snažil se o vytvoření vlastní říše nezávislé na sultánovi. Pro posílení pozic proti Lefkádě využil stávající klášter na skále nad přístupovou cestou k ostrovu. Zde vznikla pevnost Grivas. Uprostřed úžiny postavili Rusové malou pevnůstku a nazvali ji Alexander podle vládnoucího imperátora Alexandra I. Kousek severněji byla postavena ještě jedna menší pevnůstka nazvaná Konstantin, podle imperátorova bratra. Proti těmto pevnůstkám rozšířil Ali Paša pevnost St. George na místě původní benátské pevnosti.⁹⁾

Dnes slouží průliv jen pro plavbu malých lodí, hlavní dopravní cesta vede kolem západního pobřeží. Vojenské funkce se přesunuly na vrchol ostrova, kde je velká radarová stanice.

Poznámky: 1) Honzák, F. – Pečenka, M. – Vlčková, J.: Evropa v proměnách staletí. Praha 1995, s. 218. 2) Autopsie 2010. 3) Autopsie 2010. 4) Mapové podklady podle Papadatou-Giannopoulou, Ch.: Leukada. Patra 1999. 5) Vogiatzis, I.: Lefkada (turistický průvodce nakladatelství TOUBIS, místo ani rok neuvedeno), s. 62. 6) Katifory, N.: Lefkada (turistický průvodce nakladatelství FAGOTTO, místo neuvedeno). 2007, s. 47. 7) Citace v pozn. 4. 8) Citace v pozn. 4. 9) Citace v pozn. 5, s. 15-17.